

Jelen munkában egy, a korai lengyeli kultúrából származó, festéssel gazdagon díszített edényt mutatunk be, majd megkíséreljük az ábrázolás értelmezését is. Az edény 2002-ben került el Sormás-Török-földeken (Figs. 1,1–2), az I. körárok-rendszer körzetében, a 11/A objektumban. Az objektum egy szürkésbarna, elmosódó szél! folttal jelentkez nagyobb, egyenetlen aljú, sekély gödörkomplexum volt (H= 4,20 m, Sz= 2,70 m, M= 0,42 m), melynek északi sarkában egy kerek, aknaszer! gödör mélyedt le, melyet 11/A jelzéssel különítettünk el. A 11/A objektum fala meredek volt, az alja felé enyhén sz!kült, kivéve északi oldalán, ahol lépcs zetesen ereszkedett alá (Átm.= 0,70 x 0,95 m; M= 0,90 m). Betöltése fekete, sárga agyagos és faszénfoltos, faszénmorzsás, kevés paticsdarabbal, illetve paticsmorzsával kevert töltelékföld volt. A festett vállas edény töredékei a 11/A gödörben, illetve annak nyílásának környékén feküdtek, szabálytalan szóródásban (Fig. 1,3a–c).

A gyors tisztításnak és állagmegóvásnak köszönhet en, az edény fels részét a gazdag festéssel együtt sikerült rekonstruálni. Az objektumból a festett vállas edényen kívül néhány jellegtelen töredék mellett egy kiegészíthet , sz!k szájú, rövid nyakú, bomba alakú edény, valamint pattintott k eszközök, köztük egy bifaciális nyeles nyílhegy, illetve rl k töredékek kerültek el .

Az edény leírása: Nagyméret! gomba alakú vagy vállasedény (ún. "Schultergefäß") töredéke, vörös és sárga festéssel, illetve plasztikus díszítéssel. Anyaga homokkal és kevés, nagyon apró szem! kavicsal soványított, simított felület!. Az edény a váll és az alsó rész összeillesztésénél tört el; a teljes alsó rész hiányzik (Fig. 2,1a–b); amely azonban az irodalmi párhuzamokból ismert vállas edények meglehet sen kötött testarányai alapján elég nagy pontossággal kiserkeszthet . A rajzos rekonstrukció kiegészítése az Unterwöbling-i edény arányai alapján készült, az ismert párhuzamok közül ugyanis ez áll a sormási edényhez id ben legközelebb (Fig. 2,2a–b). A vállon, az edény legnagyobb szélességének magasságában, körben két bütyök ül, eredetileg négy lehetett bel lük, de a töredékes hátoldalon kett hiányzik. A bütykök egyike belülr l kinyomott, nagy félgömbös, kerek bütyök, a másik viszont függ legesen elhelyezett, keskeny, hosszúkás formájú. Mérhét magassága=21 cm, perem átm.: 26,5 cm, a nyak átmér je 24 cm; legnagyobb átmér je 33 cm.

Az edény festett díszítését P gurális és geometrikus minták kompozíciója adja. A geometrikus minták a lengyeli kultúra formatív fázisában leginkább jellemz motívumok: különböz szélesség!, függ leges és vízszintes, vörössel festett sávok, a szélesebb függ leges oszlopra mer leges, keskenyebb, szintén vörös vízszintes sávozás. A csíkok közét váltakozó irányú, a szürkére égetett természetes alapra sárgával festett, ferde, kis pálcikák töltik ki. A sormási edény különlegessége abban a stilizált emberpár ábrázolásában rejlik, amely az edényen kétszer is megjelenik: egyik oldalán előlnézetben (1–2. sz. alakok: Figs. 2,1a; 2,2a), majd a másik oldalon, feltehető en, hátulnézetben (3–4. sz. alakok; Figs. 2,2b; 3,1c). A festett ábra töredékessége miatt nem egyértelm!, hogy ugyanannak az emberpárnak a hátulnézetét l vagy két másik alak ábrázolásáról van-e szó. Egy további rekonstrukciós lehet - ség lehetne a St"elice-i edénynek megfelel en négy alakot rekonstruálni az elől-, illetve hátulnézetben ábrázolt emberpár helyett.

Az edény palástjának ábrázolása két tengely mentén két megközelít leg azonos „jelenetre” osztható. A teljesebb állapotban megmaradt előlnézeti jelenetet (Figs. 3,1a, 2a) balról az 1. sz., jobbról a 2. sz. osztópanel határolja. A szegéllyel keretezett osztópaneleket egy-egy (mindkét végén csonkolt) A függ leges oszlopra mer leges vízszintes, sávok közeit szürke alapra sárgával festett, váltakozó irányú ferde, kis pálcikák töltik ki, oly módon, hogy az egymás alá rendezett sorok függ legesen nézve farkasfog-mintát alkotnak (Fig. 3,2b). A ferde pálcikákat Károlyi Mária kalázmintaként értelmezi, s szinte azonos kivitel! analóg példákat mutat be Séb l.

A 2. sz. P gura mellett egy 2–3 mm széles vörös sáv töredéke látható, amely éles kontúrral válik el a sárga háttért l (Fig. 3,3). Az edény kiterített palástján jól érezhet az a hiátus, amely e mintatöredék és a 2. sz. osztópanel közti felületen mutatkozik. A megmaradt festéknyomok alapján nem lehet rekonstruálni, hogy milyen motívumról: geometrikus térkitölt elemr l vagy esetleg egy harmadik emberalakról van-e szó. Ez utóbbi lehet séget P gyelembe véve annyit állapíthatunk meg, hogy a hátoldali 4. sz. P gura jobb oldalán üres, sárga felület látható, tehát ha a 4. sz. P gura és az osztópanel közt volt is egy harmadik alak, akkor annak a többinél jóval alacsonyabbnak kellett lennie. Hátulnézetben a 4. sz. (magasabb) P gura fejét l jobbra er sen kopott, halvány, sárgásfehér színnel festett motívum látható (Fig. 1,2b), melyr l – hiányossága miatt – nem dönthet el egyértelm!en, hogy az el oldalon látható koncentrikus kör nagyobb kivitel! megfelel je-e, vagy pedig spirál.

Az előlnézetben ábrázolt emberpárt egy alacsonyabb, keskenyebb törzs! (1. sz. alak) és egy magasabb, szélesebb törzs! (2. sz.) alak együttese alkotja. Figyelemre méltó az 1. sz. P gura mellén elhelyezett hármas koncentrikus körb l álló, sárgával festett motívum; a legbels koncentrikus kör közepén sárgával festett pont látható. A 2. sz. alak nyakán nagyon halványan sárgával festett, lekerekített

csúcsú, V-alakú vonal látható, mely nyakban viselt ékszer (nyaklánc) vagy jelvény ábrázolása lehet. A P gurák ékszereinek értelmezése további kérdéseket vet fel: ezekben pusztán viseleti elemet (ékszert), esetleg a különleges kontextus miatt attribútumot, netán szimbólumot kell látnunk?

Mindkét P gura áll; az 1. sz. alak karjait lefelé, a 2. sz. alak karjait felfelé nyújtja, miközben egymás fel li karjaik átfedésben vannak. A két alak illetén való összekapcsolása valószínűleg a kézfogás (esetleg egymásba karolás) ábrázolása; a jelenet megfogalmazója ezzel is a P gurák szoros összetartozására utalhatott. Az alakok nem teljeseek, a deréktól lefelé es rész – amennyiben valaha is ábrázolva volt – az edény hasával együtt hiányzik. Az 1. sz. alak feje töredékes. A fejeket, nyakat nem részletezték, a fej felül vízszintesen záródik. A 2. sz. P gura törzsét valamivel szélesebb sáv alkotja. A has alsó részén függ leges, tömör, ovális bütyök helyezkedik el; nem egyértelmű, hogy az emberalak ábrázolásának része-e vagy sem. Amennyiben a bütyköt a 2. sz. alakhoz tartozónak véljük, akkor ennek jelent sége van a P gura nemének meghatározásában is. A két alak megfogalmazása a bütyökt l eltekintve szinte azonos, lényeges eltérés csak méretükben, valamint ékszereik különböz ségében mutatkozik. Mindez arra P gyelmeztet bennünket, hogy ezeknek a részleteknek jelent séget tulajdonítsunk.

Vizsgálataink eredményeit összegezve megállapíthatjuk, hogy a festett sormási edény párhuzam nélkül áll. Párhuzamokat az edény egészéhez véve nem találtunk, formáját, díszítését, bizonyos részleteit tekintve ugyanakkor jó analógiák említhet k (Fig. 4,1–8). Az edény formája és díszítése többszint !, összetett szimbolikát rejt, egyes részletei és P gurális ábrázolása különböz szinteken értelmezhet . Az edény szimbolizmusa csak az egyes értelmezési szintek egységes egészként való felfogásával bontható ki. Mindezek után következtetéseinket az alábbiakban foglaljuk össze:

- A forma, a festés szimbolizmusa, az ábrázolt jelenet témája, továbbá a lel körülmények alapján rituális jelleg!nek határozhatjuk meg ezt az egyedülálló edényt.
- A gomba alakú forma n i P gurát ábrázol, következésképpen n i antropomorf edényr l van szó, mely a termékenység rítusokra utal.
- A vulva/fallosz, valamint a n i/férP jellegek kett ségét festett és formai elemek jelenítik meg. A vulva a n i jelleg, illetve a fallosz a férP jelleg hangsúlyozásával újfent meglehet sen egyértelm !en utal a termékenység varázslásokra és rítusokra.
- A másodlagos díszít motívumba foglalt kalászmotívum a gabonához, a búzához, tehát az élet örök körforgásának jelképéhez köt d képzetkör eleme.
- A gabona képzetársítása egy n i alakkal, valamint a n i alakot jelképez edény és a belsejébe helyezett gabona együttese a vet mag és a Földanya képzetét idézik fel.

P. Barna Judit

- Az edény P gurális ábrázolása egy párt, egy férP t és egy n t jelenít meg. A P gurák felettebb egyszerű !, sematikus, geometrikus stílusban jelennek meg. Mindössze két részletük van hangsúlyozva: díszítményeik (ékszerek?, szimbólumok?, attribútumok?) és a szoros összetartozásuk, melyet az egymásba karolás fejez ki.
- A rituális közeg és a díszítmények alapján az emberpárt valamilyen szempontból fontos személyek ábrázolásaként értelmezhetjük (pl.: pap és papn , isten és istenn , kultúrhéroszok, stb... – illetve ezek korai, a neolitikus viszonyok közt valószínűleg még csak formálódó el képeinek).
- A valamilyen szempontból kiemelked , egymásba karoló, felékszerezett (vagy szimbólumaikat/attribútumaikat visel ) emberpár ábrázolása egy, a termékenység rítusok szimbolizmusa által áthatott, rituális közegben, a hieros gamos (szent nász) képzetét idézheti fel.
- A vetés során a Földanya méhébe fogadja a vet magot és ha megfogon, a vet mag megsokszorozódik a következ aratásra; így tehát az edényhez köthet termékenység rítus a gabonatermés b ségének biztosítására volt hivatott. A sormási edényt valószínűleg termékenység varázsláshoz használhatták és festett ábrázolásában a gabonához/búzához (a vetéshez vagy a vet mag tárolásához) köt d rítusok valamely kísér mítoszában egy adott jelenetét elevenítették fel.
- A sormási edény, túl azon, hogy forma, dekoráció és tartalom esztétikus szintézisét testesíti meg, bizonyítja, hogy a termékenység varázslás részét képezte a lengyeli kultúra rituális gyakorlatának